

jadranske kadunje še dolgo ni zaključena. Grude ob teh prelomih se v smeri proti Jadranu čedalje bolj grezajo. To zniževanje se vrši že od mlajšega terciarja dalje, ko je nastala jadranska kadunja. Vsako tako, tudi najmanjše grezanje ob periadriatskih prelomih pa povzroča potresne sunke.

Končno si še oglejmo, kako je s seizmično varnostjo v Ljubljani. Geološka sestava tal in izkušnje nas uče, da je pas ob vznožju Golovca, Grada in Rožnika seizmično še najbolj varen. Varnost obstoji tu v tem, da so temelji hiš v tem pasu zidani na živo skalo, to je na glinasti skrilavec ali kremenov peščenjak. Ta pas je razmeroma ozek; brž za njim se pričenjajo mlajše naplavine, katerih debelina hitro narašča. Na tem naplavljenem svetu moremo zopet razlikovati več pasov različne seizmične varnosti. Najprej je treba omeniti, da je barski svet mnogo bolj nevaren od savskega, na katerem leži severni del Ljubljane. Pod barskim svetom razumem tu ono ozemlje, v katerem prevladujejo ilovnate plasti, dasi leži med njimi tu in tam še savski prod. Točne meje

med obema zaenkrat še ne poznamo. V ta namen bi bilo potrebnih nekaj globljih vrtanj med Gradom in Rožnikom. Kolikor so nam geološke razmere doslej znane, moremo sklepati, da poteka približna meja od bivšega ribnika pod Tivolijem mimo dramskega gledališča, realke in univerze proti Tranči pod Gradom. V severnem delu Ljubljane pa so pred potresi najbolj zavarovana tista poslopja, katerih temelji so postavljeni direktno na trden konglomerat. Konglomeratne plasti pa se pričenjajo šele v globini 5—8 m, ponekod šele v globini 10 m ali še globlje. Vse plasti nad konglomeratom (savski prod, ponekod tudi mivka ali peščena ilovica) so seizmično znatno bolj nevarne. Končno je treba razlikovati še poseben pas ob Ljubljani, kjer so tla pretežno iz peščenih plasti, ki so tu in tam nagnjene. Po svoji seizmični varnosti se obnaša ta teren približno tako kot barski, morda bi bil za spoznanje varnejši. V kolikor torej ne nudi geološka sestava tal večje ali manjše varnosti pred potresi, v toliko je treba posvetiti več pozornosti gradbenemu materialu in zlasti primerni konstrukciji.

LJUBLJANA IN VOLITVE ZA FRANKFURTSKI DRŽAVNI ZBOR

DR. JOSIP MAL

Ko so se leta 1848. začasno zamajali temelji in osnove starega državnega reda, so si tudi Nemci želeli urediti svoj politični dom v močni in edini Nemčiji, ki bi imela krepko osrednjo vladno in skupen narodni parlament. Posebna ustavotvorna skupščina v Frankfurtu o. M. naj bi določila način ustavne vladavine za to novo preosnovano Nemčijo, ki naj bi obsegala vse dežele, ki so kdaj v zgodovini pripadale nemški državnim zvezam. Po tem načelu bi se morale vključiti v Nemčijo tudi slovenske in češke avstrijske dežele, pa čeprav bi to bilo v popolnem nasprotju z vodilno mislijo pokreta l. 1848., da naj si namreč vsak narod po svoje uredi vse svoje javno in kulturno življenje.

Vprav Avstrijski Nemci so bili prvi pripravljene postaviti na žrtvenik nove državne skupnosti neodvisnost Avstrije tudi za ceno, da izgubijo svojega cesarja, saj so tehtni znaki kazali na to, da bo novi državni poglavar pruski kralj in ne avstrijski cesar. Bilo je tu vmes obilo resničnega narodnega navdušenja, še več pa strahu in bojazni pred prebujajočimi se Slovani, o katerih so Nemci vedeli, da so v državi najštevilnejši in da jim mora pri normalnih razmerah prej ali slej pripasti tudi vodstvo avstrijskega političnega življenja.

To je bil torej še poseben vzrok, da je propaganda za udeležbo na frankfurtskem narodnem zboru med avstrijskimi Nemci tako silno narasla, da se celo dunajska vlada ni upirala volitvam za Frankfurt: odobrila jih je in njeni organi so v deželah, kjer se je

pojavljala odpor zoper nje, celo priganjali in pritiskali, da bi se volitev poslancev pravočasno izvršila. Po prvotni zasnovi naj bi namreč frankfurtska narodna skupščina začela zborovati že 1. maja. Ker pa zlasti radi odpora Čehov in Slovencev volitev niso mogli pravočasno izvršiti, je bil nemški narodni zbor odprt v frankfurtski cerkvi sv. Pavla šele 18. maja leta 1848.

Kar se tiče volilnih upravičencev, je treba pripomniti, da so na podlagi splošne volilne pravice, ki ni bila vezana na višino plačanih davkov, izvolili najprej volilne može, ki so šele volili svoje poslance. Izvolitev volilnih mož se je na Kranjskem izvršila na dan 26. aprila, izbrani volitelji pa so potem 5. maja izvolili svojega okrajnega poslanca, katerih je za vso Kranjsko bilo določenih sedem.

Slovenci sprva pri omotičnem navdušenju za nove ustavne pridobitve občečloveškega značaja zoper zastopstvo v Frankfurtu niti ugovarjali niso. Tudi stoletja trajajoče tesno sožitje Slovencev z Nemci je doprineslo svoje, da ni prišlo takoj do sporov. Ljudem se je zdelo, da bo moglo ostati pri starih političnih zvezah, to tembolj, ker so bili prepričani, da bo duh novega časa pustil vsaki narodnosti, da se bo mogla svobodno razvijati. Ob takem razpoloženju so »Novice« celo priporočale nekatere osebe, ki bi bile sposobne, da zastopajo v Frankfurtu koristi dežele; njihov urednik Bleiweis je bil 18. aprila imenovan celo za člana gubernijskega volilnega odbora za frankfurtski parlament.

Od Nemcev je bilo kaj kmalu spoznati, da jim je pri srcu le njihova lastna narodnost in veličina, Avstrija in njeni Slovani naj bi v bodoči enotni in edinstveni Nemčiji izginili. V tem važnem zgodovinskem trenutku so najprej Čehi izjavili, da se frankfurtskih volitev ne bodo udeležili. In res je od 68 čeških volilnih okrajev volilo komaj 13. Kakor rečeno, so tudi Slovenci kaj kmalu spregledali daljnosežne nemške nakane. Po češkem zgledu spodbujeni so hiteli, da svojo zamudo popravijo in da ljudstvo prepričajo, da ni v njihovo korist, če se udeležijo volitev za tuji, nemški narodni zbor.

V svojem oklicu od 20. aprila so dunajski Slovenci napovedovali frankfurtskim težnjam odkrit in oster boj: zavzeli so se za lastno narodno kraljestvo Slovenijo v okviru samostojnega avstrijskega cesarstva. V zvezi s svojimi graškimi tovariši in s pomočjo članov ljubljanskega Slovenskega društva so v naslednjih tednih razgibali vso Slovenijo in jo razvneli zoper vsako volilno udeležbo.

Uspeh je bil za Slovence presenetljivo ugoden. Saj je že 26. aprila hitel sam veliki nemški pobornik svobodoljubnih idej leta 1848., Anastazij Grün, prepričevati s posebnim letakom svoje »slovenske brate«, da jim volilna abstinenca ne bo mogla prinesiti nobenih koristi, pač pa le aktivno sodelovanje v skupščini. Sam je moral priznati nevarnost majorizacije po Nemcih; za ta primer je mislil, da bi bil eksodus slovenskih poslancev dovolj učinkovit protest. Pozabil pa je na to, da bi se bili Slovenci z udeležbo v Frankfurtu vključili v tuj državni okvir, iz katerega bi jim bil pozneje izhod otežen, če ne naravnost onemogočen.

Spričo ostrih spopadov je bila avstrijska vlada že čisto zadovoljna, če so se mogle volitve vsaj po imenu izvršiti. V tem samozadovoljstvu je ni motilo niti dejstvo, da je bila volilna udeležba ponekod tako pičla, da so kandidati izvolitev pri tako »velikem zupanju« odklonili. V Mirni n. pr. kmetje niso hoteli voliti. Prišli pa so na volišče, da bi preprečili vsako izvolitev. Ker je volilni komisar čakal, so ga nejevoljni pozvali, naj svoje protokole kar lepo pobere in odnese, ker v Frankfurtu ne marajo biti zastopani. Norčevali so se, da so drugod volitve komaj skovali in še to s tako mešetarijo, kakor pri kakem prav težkem volovskem barantanju.

Zelo burno je bilo dne 2. maja 1848 na političnem shodu na Bledu. Nemci odn. nemčurji so se pritoževali, da je besednik Slovencev, ki je prišel tja z drugih agitacijskih zborovanj, z vso silo nastopil zoper volitev volilnih mož. Na nemške ugovore je reagiral s tem, da je ljudem pripovedoval, da je treba deseterico Nemcev, ki uživajo kranjsko gostoljubje, pa hočejo sedaj deželo izdati Nemcem, pognati preko meje. Manj nevarna je za Slovence zveza z Rusijo kot pa z Nemčijo, ker Rusi govorijo naš jezik in bi nam zato ničesar hudega ne prizadejali. Sedaj je čas, da se Slovenci iznebijo okovov, ki so jim jih nadeli Nemci.

Posebno so zamerili govorniku, ker je izjavil, da bo prebivalstvo klicalo volilne može na odgovor in jih podavilo, če poslanci ne bodo v Frankfurtu do-

segli vsega tega, kar ljudje doma želijo. Navzoči nemčurji so zoper tako strastno agitacijo protestirali, češ, da je potem svoboda osebnega prepričanja izključena. Govornik pa se za ugovore ni zmenil: ritenski se je nemčurjem poklonil in tako zaključil svoj dokaz »a posteriori«, kakor so se zgražali.

V Kranju je od 121 volilnih upravičencev prišlo na volišče 94, pa še ti ne vsi, da bi volili, marveč, da bi po navodilih dunajske Slovenije in po češkem zgledu v uradnem zapisniku protestirali zoper volitev. Zoper glasovanje je v imenu kmetov nastopil šmartinski kaplan Luka Stanovnik. Dejal je, da Frankfurt ograža slovensko narodnost; Nemci naj si le po svoje uredijo svojo državo, potem šele naj se obrnejo do Avstrijcev, da se kot dobri sosede pogovorijo o morebitni zvezi. Čemu bi Slovenci hodili v Frankfurt: ali ne bi bili Nemci užaljeni, če bi jih n. pr. Slovenci kar sedaj povabili na razgovore recimo v Ljubljano?

Ker je kranjski dekan Dagarin hotel na kaplana vplivati, da ne bi govoril, so mu kmetje začeli groziti, če bi kaplanu kratil državljsko svobodo. Ob takem razpoloženju je glasovalo komaj 29 ljudi, ki so bili gotovo iz meščanskih in iz tujih uradniških krogov. Ministrstvo pa je 24. maja odločilo, da je volitev kranjskega poslanca neveljavna, ker se je izvršila zoper očitno voljo večine volilcev.

V Ljubljani pri prvih volitvah za Frankfurt leta 1848. ni bilo preostrega prerekanja. Policija je poleti tega leta trdila, da prebivalstvo ne odobrava sklepov frankfurtske skupščine, kjer so od nemških držav zahtevali, da se odpovedo nekaterim svojim pravicam na ljubo skupni državi: Slovenci da hočejo močno in samostojno avstrijsko cesarstvo, ki bi mu moral biti notranji razvoj nemoten in od nikoder oviran. V Ljubljani, ki je takrat štela 19.063 duš, ni bilo za volilne može oddanih niti 800 glasov; od 126 volilnih mož pa jih je potem prišlo 15. maja volit poslanca samo 96. S 63 glasovi je bil izvoljen za poslanca Anastazij Grün (grof Anton Aleksander Auersperg-Turjaški), za namestnika pa trgovec Lambert Lukman.

Slovenskemu življu tuje in odtujeno meščanstvo, predvsem pa z nenarodnim duhom prepojena birokracija se je seveda udeležila volitev, ki jih je vlada vzela pod svojo zaščito in je volilnim možem in komisarjem plačevala celo potne stroške. To kranjsko uradništvo je kmalu potem, ko je bila odpravljena prejšnja, vsako odkrito in svobodno besedo dušča cenzura, neki dopisnik v nedeljski večerni prilogi »Wiener Zeitung« dne 9. aprila 1848 ostro napadel. Pravi, da samopašna politika, ki je narode ločila, da bi jih zaslužnila, ter jih nalašč puščala v nevednosti, da jih je mogla potem uporabljati kot čredo brez lastne volje za svoje nečedne namene, ni nikjer v vsej Avstriji rodila hujšega razdejanja kakor vprav na Kranjskem.

Slovensko ljudstvo so hoteli ponižati kot žival, ki hvaležno zoblje iz rok svojega gonjača. Zato pa tudi uradništvo ni bilo nikjer med ljudstvom tako osovraženo kakor tukaj, ker je vladi vedno pomagalo; da bi se narod ne zavedel svojega bednega položaja,

v kali je skrbno zatrla vsako duhovno gibanje, vsako narodnostno stremljenje, pa če je bilo v svojih namerah še tako plemenito. Za nagrado so taki uradniki hitro napredovali in prejeli visokodoneče naslove, dočim so može, ki so goreli v skrbi za blagor naroda, grdo zapostavljali.

Ko je torej cesar dal svojim podanikom svobodo, mu za to gotovo ni bil noben narod bolj hvaležen kakor Slovenci. Saj so mislili, da jim bo odslej dovoljeno, da govorijo v svojem jeziku, da bodo čitali to, kar razumejo, da bodo peli svoje pesmi. Svojim domoljubnim čustvom so hoteli dati izraza tudi na ta način, da so v Ljubljani nameravali poleg avstrijske zastave postaviti tudi »domovinsko« (t. j. deželno, slovensko). Dvorni svetnik grof Hohenwart pa je oprt na protinarodnega tujca ugovarjal in tako je na njegovo aristokratsko-birokratsko besedo morala lepa zamisel propasti.

Dopisnik pravi dalje, da je ljubljanski »Illyrisches Blatt«, ki le že predolgo tepta domače, slovenske interese in mu je pridevek »ilirski« le v posmeh, odklonil priobčiti skrajno mirno pisan opis tega dogodka. Naj bi zato mesta, na katerih sedijo nevredniki, zavzeli — še preden se izlijejo pogubonosni temni oblaki — možje, ki razumejo ljudstvo in ki hočejo delovati v njegovem duhu.

Seveda je ta članek vzbudil v Ljubljani ogromno vznemirjenje. Na vladni seji so 14. aprila sklenili naprositi nižjeavstrijsko deželno vlado, da bi napravila »primerne« korake in o uspehu poročala v Ljubljano. Na seji pa niso bili vsi enih misli. Proti je glasoval dr. Sporer (znan po svojem trudu za ljubljansko vseučilišče), češ, da od takega posredovanja ni pričakovati nobenega uspeha, gub. svetnik baron Flöding je menil, da ni vredno, da bi se na tak sramotilni članek sploh ozirali, grof Hohenwart, ki ga je dopisnik z imenom napadel, pa pri seji ni bil navzoč.

Odgovor nižjeavstrijske vlade je potrdil Sporerjevo mnenje. V svojem odgovoru z dne 6. maja pravi namreč, da ni mogoče ugoditi želji gubernija; kajti odkar je odpravljena cenzura in je dovoljeno javno razpravljati o zadevah deželne uprave, se je spremenil tudi pojem razžaljenja časti v kazenski zakonodaji.¹

Prav tiste dni, ko so pri guberniju prejeli ta neljubi pouk z Dunaja, jih je nemilo zadela ponovna javna kritika. Ljubljčan Bučar je namreč na shodu v Reduti zahteval, da je že zato treba vpeljati slovensko uradovanje in razpravljanje, ker pride do raznih pravnih in sporov prav tudi zaradi tega, ker uradniki slovenskih kmetov ne razumejo in zato tudi protokoli ne morejo biti točni. Pri vladi so to zahtevo smatrali za hudo žaljivo, češ, da se jim očita nepravilno in pristransko uradovanje.

Da ljubljanska vlada res ni čutila z ljudstvom, marveč so ji uhajale želje vedno nazaj v lepe čase, ko se ni smel nihče vtikati v njene posle, to vidimo se na drugem zgledu. Radi znanih izžanskih izgredov so namreč kljub utemeljenim pravnim pomislekom

razglasili 28. marca nad deželo izjemno, obsedno stanje. Ker je vladal pozneje ves čas in po vseh kranjskih kresijah red in mir, je minister Doblhoff 10. septembra 1848 pisal ilirskemu guberniju, naj se izjemno stanje zopet odpravi; upravičeno je še pripomnil, da zlasti sedaj, ko je cesar potrdil od parlamenta sklenjeni zakon o odpravi kmečkega podložništva, na kake nemire celo ni misliti. Toda pri ljubljanskem guberniju bi bili rajši še nadalje vladali s pomočjo strahovanja. Prosili so zato 22. septembra, da bi ostalo pri starem. Notranji minister pa je dne 21. oktobra odbil zaprošeno podaljšanje in kislih obrazov so morali sneti od marca dalje nabite razglase o izjemnem stanju. — Po vsem tem torej lahko razumemo, da se tudi pri volitvah slovensko ljudstvo in birokrati niso znašli v istem taboru.

Pa vrnimo se zopet nazaj k opisu našega razmerja do nemškega vprašanja. Ko je frankfurtska skupščina sprejela v ustavi načrt določbe, po kateri bi se Avstrija morala upravno popolnoma ločiti od Galicije, Hrvaške, Ogrske, Lombardije in drugih svojih dežel, ki niso bile nekoč sestavni del »svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti«, ako bi hotela vstopiti v nemško zvezo, so se avstrijski nemški politiki užaljeni in razočarani začeli Frankfurtu izmikati. To oddaljevanje so še pospešile vladne zmage nad dunajskimi vstaši, močno pa je vplival razen ukoreninjenega dinastičnega patriotizma zlasti tudi odpor Slovanov zoper podreditev in spojitve Avstrije z Nemčijo. Poleg mnogih drugih je takrat odložil svoj poslanski mandat tudi Anastazij Grün.

Toda komaj se je dunajska vlada po domačih nemirih nekoliko oddahnila in komaj je prešlo prvo razburjenje radi Avstriji neprijetnih frankfurtskih sklepov, že je iskala potov in stez, kako bi se dokopala do moči v Frankfurtu. A. Schmerling, ki je bil od poletja 1848 pa do božiča državni minister nemškega državnega upravitelja nadvojvode Janeza, potem pa avstrijski pooblaščenec pri frankfurtski začasni osrednji vladi, je dosegel, da so 30. januarja 1849 na Dunaju ukazali naknadne dopolnilne volitve, čeprav so še pred dobrim mesecem dni zahtevali Slovenci od novega cesarja, naj bi odpoklical iz Frankfurta tudi tiste avstrijske poslance, ki so še tam ostali.

Na seji ljubljanskega Slovenskega društva so razpravljali seveda takoj tudi o stališču, ki ga je treba zavzeti Slovincem do novih volitev. Sklenili so razglasiti, da ostane društvo pri svojem starem mnenju, da je namreč Frankfurt slovenski domovini nevaren. Vendar pa se kljub tej jasni izjavi čuti tudi že vladni pritisk v priznanju, da se društvo pri volitvah ne bo vtikalo med vlado in ljudstvo, češ, da ne bo nepotrebne besedovanja. Kljub temu, da ni bilo nobene prave agitacije zoper volitve, je ljudstvo samo od sebe pokazalo svojo politično zrelost. Volilci v Mirni, ki so se pred letom dni tako dobro držali, tudi to pot niso popustili. Dejali so naravnost: »Naše prepričanje je letos trdnjše, kakor je bilo lani, da manj ko imamo z Nemci opraviti, bolje bo za nas Slovence.«

Nadomestne poslanske volitve so se vršile 1. marca 1849 tudi v Ljubljani, ki je bila sedaj bolj razgibana kakor pa v minulem maju. Slovenci so namreč na-

¹ Muzejski arhiv v Ljubljani, odd.: Spisi ilirskega gubernija, št. 9396 ter 11949 de a. 1848 ex fasc. 11, ref. 152.

stopili zoper volitve, dočim so vladni ukaz hoteli izpolniti ponemčeni meščanski in uradniški volilci. Že 24. februarja 1849 se je v listu »Laibacher Zeitung« J. Bučar odločno izrekel zoper vsake volitve, izjavljajoč, da je ministrstvo s tem razpisom izzivajoče nastopilo zoper duhovno in materialno dobrobit slovenskega naroda. Ponatisnil je tam dalje ponemčene Koseskega »Moje misli« (»Novice«, 1848, stran 83), češ, da njegovim dokazom in svarilom nima kaj tehtnejšega pristaviti.

Radi tega svojega članka in radi nasprotovanja pri volitvah ljubljanskega poslanca je prišel Bučar v disciplinarno preiskavo. Prvi dvorni svetnik pri ljubljanskem guberniju, Andrej grof Hohenwart, ki mu je zameril, da je v marčnih dneh svoje ime Wutscher, kakor se je dotlej pisal njegov oče, ljubljanski trgovec, spremenil v Bučar, mu očita dalje politično rovarstvo, češ, da je namesto v urad zahajal na razne shode po deželi in nastopal tam kot nepoklican ljudski govornik in to tako za časa volitev v dunajski državni zbor kakor tudi ob volitvah v frankfurtsko narodno skupščino, ki jih je na vsak način hotel preprečiti.

Naravno, da Bučar tudi doma v Ljubljani ni hotel držati križem rok. Še celo ne radi tega, ker se je raznesla govorica, da bo 1. marca v magistratni dvorani, ki je bila določena kot volilni lokal, nastopil neki Nемец kot kandidat in kot govornik. V svoji pritožbi zoper ljubljanskega kresijskega glavarja barona Mac Neven O Kelly-ja pripoveduje Bučar, da je prišel na volišče radi tega, da bi bil priča in da bi predavatelja zavrnil, če bi bilo potreba.

Ko je torej stopil v rotovško dvorano, je našel tam volilnega komisarja, namreč ljubljanskega kresijskega glavarja z njegovim pisarjem, takoj za vrati na desno pa gručo kakih 25 do 30 kmečkih volilcev iz ljubljanske okolice. Bučar se je z njimi pozdravil, potem pa jih vprašal: »Ali boste volili?« Ko mu niso določno odgovorili, jim je dejal: »Volite, ali pa ne, kakor hočete; če mislite voliti, tako bana Jelačiča volite za poslanca, cesarja Ferdinanda pa za namestnika.«

Kresijski glavar Mac-Neven je nedvomno opazil, da je Bučar s kmeti nekaj govoril. Komaj je ta stopil par korakov po dvorani, da bi se pozdravil še z nekaterimi znanimi gospodi, že je bil pri njemu kresijski glavar. Ves ljubeznjiv se je začel pogovarjati, a je takoj načel tisto, kar ga je tiščalo. »Upam«, tako mu je prigovarjal, »da niste prišli z namenom, pregovoriti kmete, naj bi ne volili. Prijateljsko vas prosim, da to opustite in me ne prisilite, da posežem vmes, kakor neljubo bi mi to bilo... Saj vidite, da vaš pojav tukaj neugodno vpliva.«

Mac-Neven je pozneje trdil, da je Bučarja opozarjal na program vlade, ki je volitve razpisala, da zato izgubi lahko tudi svojo službo (Bučar je bil konceptni praktikant pri ilirski kameralni prokuraturi), če bo skušal preprečevati svobodne volitve. Med razgovorom je prijel Bučarja rahlo za roko in ga polagoma spravil na drug konec dvorane, proč od kmetov. Bučar mu je izjavil, da smatra te volitve za ne-

Mac-Neven O Kelly

potrebne. Ako bo torej kdo javno govoril o volitvah, mu bo on na vsak način odgovoril.

Nato sta se poslovila. Bučar je odložil klobuk in površnik na velikem, za to določenem stolu v bližini, kjer so stali kmetje. Tam je govoril s sinom usnjarja Balsa, ki je prišel na volišče kot gledalec. Pri tem razgovoru je kazal kmetom hrbet, torej ni nameraval in ni mogel z njimi razpravljati. Pač pa je medtem stopil kresijski glavar sam med kmete. Ko je Bučar čez čas to opazil, je stopil bliže, da bi slišal njegove besede. Posamezni kmetje so ga spraševali o tem, kak namen imajo te volitve in kako korist naj od Frankfurta pričakujejo. Kresijski glavar jim je stereotipno odgovarjal v slovenščini: »Saj je od ministrov prišlo, de vas imamo poklicati, to mora dobro za vas biti, če ne bi vas ne bili poklicali; saj veste, de bi vas za kaj slabiga ne bili poklicali; tukaj vidite pametne gospode iz Ljubljane, ti bi tudi ne bili prišli, ako bi dobro ne bilo.«

Ta naivna argumentacija seve kmetov ni mogla prav nič poučiti. Bučar, nekoliko vznevoljen tudi radi komisarjevih ironičnih besed: »Volite, kteriga hočete, kterimu zaupate, volite tega gospoda (s prstom kazoč na Bučarja), če njemu zaupate«, je dejal nekemu mestnemu volilcu, ki se mu je za hrbtom približal (bil je menda to odvetnik dr. Rudolf), da hočejo ljudje vedeti za korist in spoznati dobrote vse zadeve, kar pa je težko, ker obojega nikjer videti ni.

Ker je govoril nemško, te besede niso bile namenjene kmetom. Glavar Mac-Neven pa je očitno menil, da gre tu za volilno agitacijo. Ves razkačen se je obrnil ter nemško zakričal: »Gospod Bučar! Da mi ne spregovorite niti besedice s kmeti, sicer vam moram odkazati prostor; tje se usedite, tam je vaše mesto in bodite mirni. Spregovorite mi le eno besedo s kmeti, pa sem jaz mož, da, jaz sem mož (trkajoč se pri tem na prsa), ki vas da iztirati ven.« Glavarju je uslužno prišlo par mestnih volilcev, češ: »Jaz

tudi, jaz tudi»; Bučar je menil, da sta bila med temi gotovo Lambert Lukman in Mihael Smolč.

Bučarja so potisnili na grešno klop ob srednji steni dvorane. Udal se je, da bi ne prišlo še do hujše spotike. Preden pa se je usedel, je še ves razburjen odvrnil: »Gospod kresijski glavar, kmetom nisem niti besedice rekel in tudi ne bom z njimi govoril, tu je moja roka za to. Čim pa bi hotel kdo javno predavati, sem trdno odločen, da mu odgovorim.« Baron Mac-Neven se je kislega obraza udal; očitno je izjavil, da se odpove vsakemu poučevanju ljudi glede namena volitev in glede želja ministrstva. Krepko je segel Bučarju v roke in ves razdražen dejal: »Torej vi mi daste častno besedo; brezčasten naj bo tisti, ki preloži dano besedo.«

Odtlej dalje se je Mac-Neven omejeval le na to, da je navzočim kmetom, če so ga — neodločeni, kaj naj bi storili — spraševali, odvrčal prav na kratko, da morejo voliti ali pa se glasovanja vzdržati. Mož beseda je ostal tudi Bučar, ki se iz svojega kota ni ganil niti tedaj, ko je opazil, da mestni tesarski mojster Košir svoje kmetiške sovililce vneto obdeluje, na kar je sklepal po njegovi živahni gestikulaciji.

Kmetje pa najbrž s Koširjevimi in glavarjevimi pojasnili in nazori niso soglašali. Kmalu zatem je namreč stopil eden iz njihove gruče ter proti volilni mizi obrnjen vprašal: »Tako, kaj je zdaj vaša misel?« Kresijski glavar se je menda ustrašil, da je to poziv Bučarju, naj bi jim pojasnil slovensko stališče. Hitro je zato vprašal, kdo govori, potem pa se obregnil ob vpraševalca, češ: »Vi nimate za une govoriti, bo že vsaki za-se govoril.« Na kmetičevo pripombo: »Edin mora za vse, vsi ne morejo na enkrat govoriti«, je volilni komisar rezko odobril: »Vi nimate tukaj govoriti«. Govornik kmetov, ki na svoje vprašanje ni dobil pojasnila, ga je užaljen zavrnil: »Če pa ne smemo nič govoriti, pa raji nič!«

Po nekaj minutah so kmetje molče zapustili volilni lokal. Le trije od njih so ostali v dvorani, o katerih je sodil Bučar, da se jim je imenitno zdelo, da so smeli k volilni mizi, in ki da zanje veljajo pesnikove besede, da 'napol so jih privlekli, napol pa tje so sami omahnili'. Vsega vkup so od kmetov volili le ti trije, ki se jim je pridružilo 21 ljubljanskih volilcev, katerih imena Bučar v svoji pritožbi navaja. Bili so to: dvorni svetnik Andrej grof Hohenwart, dež. svetnika Scheuchenstuhl in Schmalz, tesarski mojster Košir, župnik Pohl, poštar Mihael Smole, posestnik Bernbacher sen., okrožni zdravnik Kos, hranilnični uradnik Jož. Lukman, trgovec Lambert Lukman, posestnik Fidelis Terpine, posestnik Klemenc, urar Hofman, svečar Homan, posestnik Ambrož, usnar Pauer, profesor dr. Unger, odvetnik dr. Rudolf, barvar Jož. Gestrin, livar Samassa ter kot pisar kresijski konceptni praktikant Strangfeld; sredi teh gospodov se je Bučarju dozdevalo, da je videl tudi prvega magistratnega svetnika Gutmana, ki je od prvih revolucijskih dni dalje opravljal posle mestnega župana.¹

Kresijski glavar Mac-Neven je menil, da se mora pri predsedstvu deželne vlade radi pičle udeležbe opravičiti, kar je že naslednjega dne storil. Tam se izgovarja, da je s posebnim opozorilom povabil na volitve vse prejšnjega leta izvoljene volilne može, kolikor niso medtem umrli ali pa bili odsotni. Vendar — tako pravi glavar dalje — prebivalstvo nima zanimanja za te volitve, posebno, ker se nekateri boje za slovensko narodnost, če bi se dali zastopati v frankfurtskem parlamentu. Pristavlja pa, da je prišlo v volilni lokal tudi še do trideset kmetov, ki so pa odšli, ne da bi volili.

Nato pa sledi obtožba zoper praktikanta Bučarja, ki da je s svojim vplivom med podeželskim ljudstvom dosegel, da kmetje niso volili.² Pravi, da je nanje vplivala že sama njegova navzočnost v dvorani, najbrž pa jih je že zunaj v smislu abstinence primerno nakuril. Glavar je oponesel Bučarju tudi njegov (ali bolje Koseskega) članek v »Ljubljanki« ter opozoril vlado, da je Bučarju predočeval možnost, da izgubi službo, če bi kljub ministrskemu programu hotel preprečiti svobodne volitve.

Naposled je udaril glavar še po ljubljanskem Slovenskem društvu, češ, ako se njegovi vse časti vredni člani z Bučarjevim člankom in z njegovim nastopom pri volitvah ne strinjajo, ga morajo iz svoje srede črtati. Če pa tega ne store, dokazuje to, da je Bučar ravnal v sporazumu ali celo po nalogu Slovenskega društva, ko je tako kruto žalil ugled vlade.

Bučar je morda zvedel ali kaj slutil o tej vlogi kresijskega glavarja. Da bi njen učinek paraliziral, je 8. marca v posebni vlogi na notranje ministrstvo podrobno opisal ves potek volitev, sklicujoč se na pričevanje vseh navzočih volilcev in gledalcev, zlasti pa na grofa Hohenwarta, ki da njegovemu nastopu ni ugovarjal. Svoj opis pa končuje z obtožbo, da je baron Mac-Neven, grozeč z nasilnimi sredstvi, kruto kršil svobodo govora v trenutku prevažnega javnega akta, ko je šlo za odločitev o vitalnem političnem vprašanju.

Kresijski glavar je dalje s svojim prigovarjanjem in z izrabljanjem uradne veljavnosti nameraval omejiti pravico svobodne volitve kmečkih volilcev. In to kljub temu, da mu je bila znana naredba predsedstva ilirskega gubernija z dne 20. aprila 1848, št. 735/265, ki opravičuje le pojasnila glede namena volitev; odlok istega oblasti z dne 8. februarja 1849, št. 322, pa prepušča volilnim možem popolno svobodo, če hočejo voliti ali pa ne.

Bučar napade v svoji pritožbi Mac-Nevena naposled tudi še radi tega, ker ga je pri uradnem poslovanju zgolj v skrbi, da se bo poslužil njemu neljube pravice svobodnega govora (ne da bi to tudi v resnici storil), javno in grdo razžalil. Brez vzroka je torej žalil človeka neomadeževanega slovesa in je s tem postal kriv policijskega prestopka. Radi načelne važnosti, da bi se slične ali še hujše nezakonitosti in kršitve

¹ Gl. o tem mojo razpravo »Ljubljana in leto 1848.« (Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo, XIV, 1933, stran 111 sl.)

² O Bučarjevem delovanju prim. tudi moja izvajanja v spisu »Ljubljana in leto 1848«, o. c. p. 119.

človečanskih in narodnih pravic v bodoče s strani vladnih organov ne ponavljale, se pritožuje on, ker tega ni storil nihče drugi. Prosi zato, naj ministrstvo v svoji pravicoljubnosti podobne uradne samovoljnosti obsodi kot neskladne z vladnim programom, objavljenim dne 28. novembra in 7. decembra 1848. Glavarja Mac-Nevena naj ministrstvo zaradi njegovega nastopanja pri volitvah zoper njega in zoper kmečke volilce uradno in ostro posvari ter izda primerne ukrepe za bodoče.

Grof Hohenwart, na katerega se je Bučar skliceval, je bil o tej zadevi tudi zaslišan. V svoji izjavi z dne 10. maja 1849 je že takoj uvodoma obsodil Bučarja kot enega tistih »Ultra-Slovencev«, ki ohranitve narodnosti ne gledajo s pravega vidika. Hohenwart dvomi, da bi Bučar, ki mu ne prisoja bogve kakih duševnih zmožnosti, imel na svoji strani razsodnejši del ljubljanskega Slovenskega društva. Pri volitvah se je zadržal pasivno ne radi tega, ker je odobral Bučarjev drzki nastop zoper volilnega komisarja, marveč zato, ker je bil v dvorani navzoč le kot stranka, ki je prišla, da izvrši svojo volilno dolžnost. Zanimivo je, da se Hohenwart sklicuje na prav iste odloke ministrstva, po katerih Bučar išče pravice, predlagajoč radi potrebe »dobrega reda«, naj se Bučar, ki se je tudi drugače v listih pokazal nasprotnega vladnim težnjam in je kot uradnik zanemarjal svoje službene dolžnosti, v svarilen zglede takoj in za vedno odpusti iz državne službe kot konceptni praktikant pri katedralni prokuraturi.

Toda politične razmere so se v pogledu vneme za frankfurtsko narodno skupščino na Dunaju medtem že tako spremenile, da bi morali Bučarjevo nasprotovanje označiti prej kot domoljubni čin kakor pa ga obsojati kot uporno pregreho. Frankfurtski parlament je namreč v zgodnji pomladi l. 1849. z večino glasov sklenil ponuditi dedno cesarsko krono nove Nemčije pruskemu kralju.

Minister Stadion je zato 31. marca uradno izjavil, da Avstrija v Frankfurtu ne more več sodelovati. Naročil je, da se morajo sistirati vse nadomestne volitve, ki so bile razpisane, in vsem avstrijskim poslancem je bilo prepovedano, da bi odšli na zborovanje nemškega državnega zbora. Bachov odlok z dne 8. junija 1849 je zagrozil vsem tistim poslancem, ki ne bi zapustili v teku 14 dni Frankfurta ali ki so sledili preloženemu parlamentu v Stuttgart, da izgubijo avstrijsko državljanstvo. Da bi pa ne bilo preveč govorjenja in očitnega pohujšanja radi poprejšnje slepe in kratkovidne vneme, tega ukaza niso javno razglasili, marveč so ta poziv sklenili priobčiti le prizadetim osebam, da je na ta način blamaža ostala kolikor toliko in camera caritatis.¹

Črni oblaki, ki so jih zbrali v Ljubljani in ki so grozili, da se znesejo nad Bučarjevo glavo, so se pod opisanimi okoliščinami na Dunaju že kar vidno raz-

pršili. Malo grmenja je sicer bilo treba, toda treskalo ni več. Finančni minister Kraus, v čigar resortu je Bučar služil, je s svojim odlokom dne 4. julija 1849 objasn timeru grofu Welsersheimbu, da vsako javno nasprotovanje ministrskim odredbam, ki ga zgreši državni uradnik, zasluži strogo grajo. Vendar pa časopisni članek, v katerem Bučar ne odobrava ministrske naredbe glede volitev v frankfurtsko narodno skupščino in izraža v njem vrhtega lojalna čustva do ustavnega prestola in domovine, nikakor ni take narave, da bi se avtor že samo radi tega moral takoj odpustiti iz državne službe; tudi njegov nastop pri volitvah samih še ne opravičuje take kazni.

Kar pa se tiče Bučarjeve malomarnosti v službi, tako pravi minister dalje, naj v tem oziru guverner sam v lastnem delokrogu izvrši potrebne ukrepe v smislu veljavnih službenih predpisov. Če bi se pa izkazalo, da radi opravljanja svoje službe ne zasluži ostrejše kazni, naj se mu radi njegovega neprimerne obnašanja pri omenjenih volitvah izreče v imenu ministrstva resno posvarilo. Prav tako naj guverner Bučarjevo pritožbo zoper kresijskega glavarja barona Mac-Nevena sam obravnava in razsodi.

Z odpustom torej ni bilo nič. Bolj nevarno je bilo za Bučarja preiskovanje in poizvedovanje o njegovi marljivosti in uporabnosti v službi. Glede tega namreč že poprej ni bil nič kaj na dobrem glasu. Ko so proti koncu leta 1848. pri vladi zahtevali kvalifikacijske liste osebja, je kameralni prokurator dr. Debelak izrazil svoje nezadovoljstvo edino le o Bučarju, ki da zelo neredno zahaja v urad, tam zelo malo dela in se kljub opominom ne mara poboljšati. Seveda mu z uradno grajo niso prizanesli; a še 28. februarja 1849 piše dr. Debelak, da Bučar sicer nekoliko marljiveje poseča urad, tudi je malo bolj delaven, toda še vedno ne tako uporaben, kakor bi se to spodobilo za praktikanta, ki ima že skoro tri leta službe za seboj in ki bi se mu morali zaupati v obravnavo tudi že težji spisi, on pa je še z lažjimi poslovnimi stvarmi v zastanku.

Ko je torej prišel gornji odlok ministrstva, so hiteli spraševati kameralno prokuraturo, da poroča o Bučarjevi službeni uporabljivosti in o njegovem držanju v obče. Začasni generalni prokurator za Koroško in Kranjsko dr. Karel Ulepič je potem še enkrat sprožil vprašanje o Bučarjevem značaju in življenju. Poganjal se je namreč za nastavitvev pri novih državnih pravdnihstvih.

Ljubljanski policijski ravnatelj dr. Uhrer, vprašan med drugim tudi o Bučarju, piše 30. oktobra 1849, da je bil pred marčnimi dogodki l. 1848. čisto nezadovoljna oseba, ki se je šele potem skušala uveljaviti. Bil je eden ustanoviteljev ljubljanskega Slovenskega društva in pod slovensko peticijo, ki je izšla kot izredna priloga časopisa »Laibacher Zeitung«, je podpisal Bučar, ki je torej njen oče. On je tudi aranžiral obhode dunajske slovenske deputacije meseca maja preteklega leta, sodeloval je kot oster govornik pri shodih v redutni dvorani, ob tržnih dneh se je rad sukal med kmečkimi ljudmi, s katerimi se je zaupno razgovarjal, mnogo pa so ga videli, tako trdi

¹ Muzejski arhiv v Ljubljani, odd.: Predsedstveni spisi ilirskega gubernija, spis št. 791, 1396 de a. 1849. — Bučarjevo in Mac-Nevenovo pritožbo glej prav tam, spis št. 1553, 2483 de a. 1849.

dr. Uhrer dalje, kako se je potikal v bližini kolizeja, kjer se je prijateljsko približeval tamkaj nastanjenim hrvatskim vojakom.¹ Policijski ravnatelj meni, da se je s spremembo svojega imena Wutscher v Bučar osmešil, tudi ne zamolči graje, ki si jo je zaslužil s svojim nastopom zoper volitve v Frankfurt. Priznava pa, da se je ta besedljivi Ultra-Slovenec v zadnjem

¹ Kolizej so uporabljali takrat kot tranzenalno vojašnico za čete, ki so korakale proti Italiji.

času nekoliko unesel in da mu v moralnem oziru ni kaj očitati.

Seveda tako »priporočilo« Bučarju ni moglo — pri obilici drugih prosilcev — prinesiti zaželene službene premembe. Zgodilo se je to šele nekaj kesneje, ko je bil poklican na Dunaj k sodelovanju pri poslovnenitvi državnega zakonika. S svojim uglaženim nastopom si je nekdanji protifrankfurtski gromovnik krčil pot, da mu je vlada kot spreobrnjencu podelila mesto odvetnika v Postojni.

LJUBLJANSKA ROKOPISNA ZBIRKA PRAVNIH OBRAZCEV IN PREDPISOV IZZA TRIDESETLETNE VOJNE

DR. JUR. ET DR. H. C. METOD DOLENC

I. Osebnost pisca zbirke. »*Mein Hannsen Laybasser Formularbuech — von Sybendten Septembris des 1641 Jahrs*« stoji zapisano na prvi strani knjige, vezane v star pergament, in ki jo hranijo v ljubljanskem škofijskem arhivu. Opozoril je nanjo prvi, kolikor nam znano, zgodovinar Josip Gruden v svoji znameniti monografiji »Slovenski župani v preteklosti« (1916).

Pisec zbirke je torej Hanns (Ivan) Laybasser (tudi Labasser [Klobasar?]) ki je bil uradnik stolnega kapitlja v Ljubljani. Po Izvestjih Muzejskega društva, X. letnik, str. 906., povzemo, da se je po krstni matriki stolne cerkve narodil iz zakona Ivana in njegove soproge Marije Marjete sin Jakob 15. julija 1657. leta. Istosti tega tu navedenega meščana Ivana s piscem gori označene knjige obrazcev se ne da ugotoviti; drugih osebnih podatkov razen tega, kar se iz same zbirke razvidi, namreč, da so zadnji datirani zapiski v knjigi iz l. 1665., ni. Da je bila rodbina Laybasser-jev ugledna ali vsaj postala ugledna, se da sklepati iz tega, ker se v isti krstni matriki, pa pozneje, imenuje še neki Ivan Jakob Labasser s predikatom »pl. Laubenberg«.

Naš Hanns Laybasser je moral imeti dokaj posla s pravnimi zadevami svojega gospodarja, stolnega kapitlja; nemara se je bavil — tako po strani — tudi s sestavljanjem raznih listin za druge osebe. Med svoje dobre prijatelje je štel, kakor se iz zbirke vidi, eksekutorja deželnih stanov Jurija Sieberja (morda Žibert), kar kaže, da sta bila

oba iz stanu nižjega uradništva. Ni verjetno, da bi bil naš Laybasser pravniško izobražen. Vsekakor pa je bil pobožen; saj si je zapisal na prvi strani za geslo: »*Gottes Handt ist mein Schirmdt*« (»Božja roka je moje zavetišče«).

Po naslovu zbirke bi morala vsebovati formularje ali obrazce, ki se tičejo pravnih poslov. Toda ona vsebuje več in tudi formularji ali obrazci niso to, kar danes pojmuje pod tem izrazom. Danes mislimo pri formularjih na golice, ki imajo tiskan glavni tekst, pa se vanje z roko vpiše dopolnilna vsebina za konkretni primer. Laybasserjevi formularji pa so v resnici to, kar se naziva že od davnih pračasov za »šimelje«. Ta izraz seveda nima nobenega stika s »konji-belci«, ampak je latinskega izvora ter pomenja »podobne primere« (similia), kakor se pravi latinski »*similis*« za »podoben«. Po Laybasser-jevih obrazcih, prav »šimeljih«, naj bi se dalo na lehak, udoben način, brez truda in skrbi, da se kaj važnega izpregleda ali napak zapiše, posneti in sestaviti druge listine o pravnih poslih enake vrste. Vidi se torej praktičen smoter zbirke za bodoče »uradovanje« njenega pisca.

Poleg obrazcev za listine o pravnih poslih pa je Laybasser sprejel v svojo zbirko nekoliko primerov pritožb, priseg in vlog na sodišče in druge urade, vse to zopet kot »šimelje«, dalje precej za njegovega časa veljajočih zakonov in zakonitih naredb. Te je prosto prepisal, dasi so bili izvirniki že tiskani. Tiskani izvodi zakonov so bili v tisti dobi pač še zelo redki. —